Lietas arhīva Nr. A42-00681-24/18
ECLI:LV:ADRJRIT:2024:0116.A420229023.2.S

Administratīvā rajona tiesa
Rīgas tiesu nams
SPRIEDUMS
Latvijas tautas vārdā
Rīgā 2024. gada 16. janvārī

Tiesa šādā sastāvā: tiesnese Arlita Zariņa,
rakstveida procesā izskatīja administratīvo lietu, kas ierosināta, pamatojoties uz /pers. A/ un /pers. B/ pieteikumu par fakta konstatēšanu, ka attiecības starp /pers. A/ un /pers. B/ ir atzīstamas par ģimenes attiecībām Latvijas Republikas Satversmes 110. panta izpratnē.

Aprakstošā daļa

[1] Ar Satversmes tiesas 2020. gada 12. novembra spriedumu lietā Nr. 2019?33?01 atzīts, ka atbilstoši Latvijas Republikas Satversmes (turpmāk – Satversme) 110. panta pirmajam teikumam likumdevējam ir pienākums nodrošināt cita starpā arī viena dzimuma partneru ģimenes juridisku aizsardzību un paredzēt arī šādai ģimenei atbilstošus sociālās un ekonomiskās aizsardzības un atbalsta pasākumus, ievērojot vispārējos tiesību principus un citas Satversmes normas. Lai arī likumdevējs bauda noteiktu rīcības brīvību gan viendzimuma partneru ģimenes attiecību tiesiskā regulējuma, gan ģimenes sociālās un ekonomiskās aizsardzības pasākumu formas un satura noteikšanā, tam nav rīcības brīvības izvēlēties, vai šādai ģimenei vispār ir jānodrošina juridiskā aizsardzība, kā arī ekonomiskā un sociālā aizsardzība un atbalsts.

Ar 2023. gada 17. janvāra Eiropas Cilvēktiesību tiesas spriedumu lietā *Fedotova un citi pret Krieviju* atzīts, ka Eiropas Cilvēka tiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas (turpmāk – Konvencija) 8. pants pieprasa valstīm to nacionālajā tiesību sistēmā izveidot mehānismu, lai viendzimuma attiecībās esošas personas varētu panākt savu ģimenes attiecību reģistrāciju un aizsardzību.

[2] 2023. gada 16. oktobrī Administratīvajā rajona tiesā saņemts pieteicēju /pers. A/ un /pers. B/ pieteikums par fakta konstatēšanu, ka attiecības starp pieteicējiem ir atzīstamas par ģimenes attiecībām Konvencijas 8. panta un Satversmes 110. panta izpratnē. Pieteikumā norādīti tālāk minētie argumenti.

[2.1] 2017. gadā pieteicēji ir nodibinājuši savstarpējās attiecības. 2018. gadā pieteicēji uzsāka kopdzīvi, uzturot kopīgu mājsaimniecību. Pieteicēju attiecības ir balstītas uz rūpēm, cieņu un mīlestību vienam pret otru, kā arī gādību par kopīgo mājsaimniecību. Ņemot vērā attiecību pastāvīgo un ilgstošo raksturu, pieteicēji vēlas ģimenes attiecību tiesisku nostiprināšanu. Tomēr faktiski pastāvošas ģimenes valstij nav „juridiski redzamas" kā tas ir ģimenes locekļiem, kurus saista Latvijā atzīta laulība. Vienlaikus laulības institūts Latvijā pieteicējiem nav pieejams. Līdz ar to, lai nodrošinātu savu ģimenes saišu un attiecību publiskā statusa konstatēšanu, pieteicēji vēršas ar pieteikumu tiesā.

[2.2] Pieteicēju attiecības atbilst un būtu atzīstamas par ģimenes attiecībām Konvencijas 8. panta un Satversmes 110. panta izpratnē, kas prasa šādu attiecību atzīšanu no valsts puses publiska akta formā. Līdz šim brīdim likumdevējs nav pieņēmis tādu tiesisko regulējumu, ar kuru viendzimuma partneru ģimenēm, tai skaitā arī pieteicējiem, būtu iespējams nodrošināt ģimenes juridisko aizsardzību, kas citstarp izpaužas arī kā ģimenes fakta apstiprināšana un atzīšana no valsts puses. Šādos apstākļos ir aizskartas pieteicēju tiesības, kuras izriet no Satversmes 110. panta, proti, tiesības uz ģimenes juridisko aizsardzību un ģimenes sociālo un ekonomisko aizsardzību. Tādēļ pieteicēji ir tiesīgi aizstāvēt savas tiesības administratīvajā tiesā un lūgt tiesu ar spriedumu konstatēt, ka pieteicēju attiecības ir atzīstamas par ģimenes attiecībām Konvencijas 8. panta un Satversmes 110. panta izpratnē.

[2.3] Senāts 2021. gada [..] spriedumā lietā Nr. SKA?[B1]/2021 norādīja, ka administratīvā tiesa noteiktos gadījumos var konstatēt kādu tiesisku attiecību pastāvēšanu vai nepastāvēšanu. Konkrētajā gadījumā tiesiskās attiecības starp ģimenes locekļiem ir privāttiesiskas, tādēļ Administratīvā procesa likuma 184. panta pirmās daļas 3. punktā minētais pieteikuma priekšmets nav tieši piemērojams, lai konstatētu tiesisko attiecību pastāvēšanu starp ģimenes locekļiem. Tomēr akts, ar kuru valsts atzīst kādas attiecības par ģimenes attiecībām un tās juridiski nostiprina, ir publiski tiesisks, un pieteicēju mērķis ir panākt, lai valsts atzītu viņu attiecības par ģimenes attiecībām. Līdz ar to situācijā, kad nav izveidots speciāls mehānisms šādu ģimenes attiecību publiski tiesiskai atzīšanai un nostiprināšanai, ir iespējams pēc analoģijas piemērot Administratīvā procesa likuma 184. panta pirmās daļas 3. punktu un 256. pantu, un uzskatīt, ka pieteicēji ir iesnieguši konstatēšanas pieteikumu. Izskatot šādu pieteikumu, nav nozīmes un tiesai nav jāpārbauda apstākļi, kas saistīti ar to, vai pieteicēji faktiski dzīvo kopā, vai viņiem ir kopīga mājsaimniecība u. tml. Izšķirošs ir tas, ka divas pilngadīgas personas ir brīvi paudušas gribu uzturēt ģimenes attiecības. Pieteicēji apliecina, ka viņu starpā jau pastāv ģimenes attiecības, un pieteicēji pauž savu gribu uzturēt šādas ģimenes attiecības ilgtermiņā.

[3] Paskaidrojumā par pieteikumu norādīts, ka Ministru kabinets lietā nevar sniegt paskaidrojumu pēc būtības. Paskaidrojumā norādīti tālāk minētie apsvērumi.

[3.1] Ministru kabinets nevar būt atbildētāja pusē pieaicinātā iestāde gadījumā, ja nav iespējamas no likuma izrietošas publiski tiesiskas attiecības, neskatoties uz tiesneses 2023. gada 18. oktobra lēmumā secināto, ka, tā kā valsts nav izveidojusi attiecīgu tiesisko regulējumu, lai nodrošinātu iespēju

viena dzimuma pāra ģimenēm juridiski nostiprināt savas ģimenes attiecības un tikt valsts atzītām, tad nav arī noteikta konkrēta valsts pārvaldes iestāde, kas par to ir atbildīga. Ministru kabinets un tam padotās valsts pārvaldes iestādes drīkst rīkoties tikai tiesību normās noteiktajās robežās, tostarp ievērojot principu, ka aizliegts ir viss, kas nav atļauts. Ministru kabineta rīcībā nav un nevar būt informācija, kas apliecina vai izslēdz personu privāttiesisko attiecību esību un kas būt izmantojama kā pierādījumi, tādējādi Ministru kabinets nevarētu iebilst pret jebkādiem pierādījumiem, ja tādus tiesā iesniegtu pieteicēji.

[3.2] Konkrēto konstatējošo attiecību izvērtēšanai tiesas ceļā ir pilnīgi pietiekami ar to ieinteresēto personu iesaisti, kuru konkrētās privāttiesiskās attiecības ir paredzēts konstatēt. Nav saskatāms, ka no Ministru kabineta atbilstoši Administratīvā procesa likuma 34. panta otrajai daļai attiecīgajā lietā tiktu prasīta kāda rīcība, tādēļ, ņemot vērā, ka pieteikums satur lūgumu konstatēt privāttiesiskās attiecības, pieteikuma izskatīšana ir iespējama bez Ministru kabineta kā atbildētāja pusē pieaicinātās iestādes. Turklāt pieteikuma izskatīšana bez to iestāžu klātbūtnes, kam nav būtiskas lomas privāttiesisko attiecību konstatēšanas procesā, iesaistot attiecību izvērtējumā tikai ieinteresētās personas, nodrošinātu arī pieteicēju augstāku privātuma aizsardzību.

[3.3] Ministru kabineta vai jebkuras citas valsts pārvaldes iestādes pieaicināšana atbildētāja pusē atzīstama par nepamatotu, jo Ministru kabinets un tā padotībā esošās iestādes izpilda likumdevēja pieņemtos likumus, realizējot likumdevēja tiesībpolitisko gribu. Pretēja rīcība būtu pretrunā ne vien ar likumā noteiktajām pilnvarām, bet arī ar varas dalīšanas principu.

[4] Atbilstoši Administratīvā procesa likuma 112.[1] panta pirmajai daļai tiesa lietu skata rakstveida procesā.

Motīvu daļa

[5] Pieteikumā norādīts, ka pieteicēji 2017. gadā ir nodibinājuši savstarpējās attiecības, un 2018. gadā uzsākuši kopdzīvi, uzturot kopīgu mājsaimniecību. Abi pieteicēji ir vīriešu dzimuma. Viņu attiecības ir balstītas uz rūpēm, cieņu un mīlestību vienam pret otru, kā arī gādību par kopīgo mājsaimniecību. Lietā nav strīda, ka pieteicēji ir savā starpā ir izveidojuši pastāvīgas faktiskas ģimenes attiecības. No Iedzīvotāju reģistra redzams, ka abi pieteicēji ir pilngadīgi, viņu līdzšinējais ģimenes stāvoklis ir „neprecējies", pieteicēji nav radinieki. Tiesai jānoskaidro, vai valstij ir juridisks pienākums publiski tiesiski atzīt viena dzimuma pāra ģimenes attiecības.

[6] Satversmes 110. panta pirmais teikums paredz, ka valsts aizsargā un atbalsta laulību – savienību starp vīrieti un sievieti, ģimeni, vecāku un bērnu tiesības.

Satversmes izpratnē ģimene ir sociāla institūcija, kas balstās uz sociālajā realitātē konstatējamām ciešām personiskām saitēm, kuru pamatā ir sapratne un cieņa. Ciešu personisku saišu pastāvēšana starp personām izriet no to noslēgtās laulības vai radniecības fakta, tomēr sociālajā realitātē ciešas personiskas saites rodas arī citos veidos, piemēram, faktiskas kopdzīves rezultātā (*Satversmes tiesas 2019. gada 5. decembra sprieduma lietā Nr. 2019?01?01 16.2.2. punkts, 2020. gada 12. novembra sprieduma lietā Nr. 2019?33?01 12.1. punkts*). Tas ir saistīts ar to, ka ģimenes institūtu kā sociālu institūciju ietekmē pārmaiņas sabiedrībā, tādēļ arī laulība un radniecība vairs nav vienīgie kritēriji, kas norāda, ka divu personu izvēlētais attiecību modelis uzskatāms par ģimeni Satversmes 110. panta izpratnē (*Senāta 2021. gada [..] sprieduma lietā Nr. SKA?[B1]/2021 8. punkts*). Satversmes 110. pants neizvirza dzimumu par kritēriju tādu personu noteikšanai, kuras atzīstamas par ģimeni (*Satversmes tiesas 2020. gada 12. novembra sprieduma lietā Nr. 2019?33?01 12.1. punkts*). Sabiedrība sastāv ne vien no tādām personām, kas pēc savas dabas veido ciešas personiskas un ģimeniskas attiecības ar atšķirīga dzimuma pārstāvjiem, bet arī tādām personām, kas pēc savas dabas veido šādas attiecības ar sava dzimuma pārstāvjiem (*Satversmes tiesas 2020. gada 12. novembra sprieduma lietā Nr. 2019?33?01 12.2. punkts, 2021. gada 8. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2020?34?03 10.1. punkts*). Satversmes tiesa ir atzinusi, ka Satversmes 110. panta pirmajā teikumā lietotais ģimenes jēdziens aptver arī viena dzimuma pāri, ja starp pāra attiecībās esošajām personām pastāv ciešas personiskas saites, kuru pamatā ir sapratne un cieņa (*Senāta 2021. gada [..] sprieduma lietā Nr. SKA?[B1]/2021 8. punkts*).

[7] Vienas no tiesībām, kas ietvertas Satversmes 110. pantā, ir ģimenes tiesības uz īpašu valsts aizsardzību, kas, ņemot vērā starptautiskajos cilvēktiesību dokumentos, īpaši Eiropas Sociālajā hartā, noteikto un pienākumu Satversmē ietvertās pamattiesības interpretēt atbilstoši Latvijas starptautiskajām saistībām, nozīmē, ka valstij ir pienākums nodrošināt ģimenes sociālo, ekonomisko un arī juridisko aizsardzību (*Satversmes tiesas 2019. gada 5. decembra sprieduma lietā Nr. 2019?01?01 16.2.1. punkts*). Ja personām, kuras savā starpā izveidojušas ģimenes attiecības, nav iespējams panākt šo attiecību juridisku nostiprināšanu, tad valsts šādu ģimeni „nevar ieraudzīt" jeb nevar identificēt, kas nepieciešams, lai šīs ģimenes locekļi spētu efektīvi izmantot tiem Satversmes 110. panta pirmajā teikumā ietvertās tiesības un valstī paredzētos ģimenes aizsardzības un atbalsta pasākumus. Proti, ja personām, starp kurām ir izveidojušās ģimenes attiecības, nav paredzētas tiesības šīs savas ģimenes attiecības juridiski nostiprināt, tad nemaz nav iespējams šādām ģimenēm nodrošināt nedz pilnvērtīgu juridisko aizsardzību, nedz arī sociālo un ekonomisko aizsardzību un atbalstu. Otrkārt, ģimenes attiecību tiesiskajam regulējumam jānodrošina ģimenes un tās locekļu aizsardzība viņu personiskajās un mantiskajās attiecībās. Tas nozīmē, ka ģimenes attiecību tiesiskajam regulējumam jānosaka ģimenes locekļu savstarpējās tiesības un pienākumi personiskajās un mantiskajās attiecībās, kas izriet no viņu ģimenes dzīves (*Satversmes tiesas 2021. gada 8. aprīļa sprieduma lietā Nr. 2020?34?03 10.3. punkts, Senāta 2021. gada [..] sprieduma lietā Nr. SKA?[B1]/2021 11. punkts*). Tā kā Satversmes 110. pantā lietotais ģimenes jēdziens aptver arī viena dzimuma pāra veidotu ģimeni, tad Satversmes 110. panta pirmais teikums uzliek valstij pozitīvu pienākumu nodrošināt viena dzimuma pāra ģimenei iespēju juridiski nostiprināt savas ģimenes attiecības un tikt valsts atzītām par ģimeni (*Senāta 2021. gada [..] sprieduma lietā Nr. SKA?[B1]/2021 11. punkts*).

Vienlaikus Eiropas Cilvēktiesību tiesa savā nolēmumā, ņemot vērā savu judikatūru un skaidras sabiedriskās domas attīstības tendences Eiropas Padomes dalībvalstīs, ir uzsvērusi, ka no Konvencijas 8. panta dalībvalstīm izriet pozitīvs pienākums nodrošināt tādu tiesisko regulējumu, kas ļautu pienācīgi atzīt un aizsargāt viena dzimuma partneru savstarpējās attiecības (*Eiropas Cilvēktiesību tiesas 2023. gada 17. janvāra sprieduma lietā „Fedotova and others v. Russia", iesniegumu Nr. 40792/10, 30538/14, 43439/14, 178. punkts*).

[8] Latvijā nebija izveidots tāds tiesiskais regulējums, kas noteiktu viena dzimuma pāra ģimenes attiecību tiesisko ietvaru, tostarp šādu attiecību dalībnieku personiskās un mantiskās attiecības. Līdz ar to Senāts secināja, ka valsts nebija izpildījusi no Satversmes 110. panta un cilvēka cieņas principa izrietošo pozitīvo pienākumu nodrošināt juridisko aizsardzību (*Senāta 2021. gada [..] sprieduma lietā Nr. SKA?[B1]/2021 12. punkts*).

Šī sprieduma taisīšanas brīdī nav spēkā stājies tiesiskais regulējums, kas noteiktu viena dzimuma pāra ģimenes attiecību tiesisko ietvaru. 2023. gada 22. novembrī Latvijas Republikas oficiālajā izdevumā „Latvijas Vēstnesis" izsludināti likumi, ar kuriem veikti grozījumi Pacientu tiesību likumā, likumā „Par valsts pensijām", likumā „Par iedzīvotāju ienākuma nodokli", likumā „Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā", un kuri noteiktu viena dzimuma pāra ģimenes attiecību tiesisko ietvaru. Minētie grozījumi stāsies spēkā 2024. gada 1. jūlijā. Savukārt grozījumu Notariāta likumā, kuri paredz notariālā akta taisīšanu par partnerību, izsludināšana tika apturēta. Līdz šā sprieduma taisīšanas dienai tie nav izsludināti.

Vērtējot, vai viena dzimuma pāru attiecību juridiska atzīšana Latvijā varētu apdraudēt kādas nozīmīgas sabiedrības intereses, Senāts atzinis, ka

Latvijā viena dzimuma pāru interese un vajadzība pēc viņu attiecību juridiskas atzīšanas un aizsardzības ir būtiska un nav konstatējams, ka pastāvētu kāda tik būtiska konkurējoša sabiedrības interese, kas varētu būt pamats šādu attiecību juridiskas atzīšanas un aizsardzības nenodrošināšanai (*Senāta 2021. gada [..] sprieduma lietā Nr. SKA?[B1]/2021 14.–16. punkts*).

[9] Pieteicēju mērķis, vēršoties tiesā, ir panākt, lai valsts juridiski atzītu viņu kā viena dzimuma pāra ģimenes attiecības, proti, lai valsts konstatētu šādu attiecību kā ģimenes attiecību pastāvēšanu. Administratīvā procesa likuma 184. panta pirmās daļas 3. punkts paredz, ka pieteikumu tiesā var iesniegt par no ārējā normatīvā akta tieši izrietošu konkrētu publiski tiesisko attiecību pastāvēšanu, nepastāvēšanu vai to saturu, ja attiecīgās tiesiskās intereses nav iespējams realizēt ar šā panta 1. un 2. punktā minēto pieteikumu (pieteikumu par administratīvo aktu vai faktisko rīcību). Atbilstoši šā likuma 256. pantam šāda pieteikuma gadījumā tiesa taisa spriedumu, kurā tiek konstatēts, ka konkrētas publiski tiesiskās attiecības pastāv vai nepastāv vai tiek noteikts to saturs (no tām izrietošās tiesības vai pienākumi). Tātad arī administratīvā tiesa noteiktos gadījumos var konstatēt kādu tiesisku attiecību pastāvēšanu vai nepastāvēšanu (*Senāta 2021. gada [..] sprieduma lietā Nr. SKA?[B1]/2021 22. punkts*). Konstatēšanas pieteikums ir pieļaujams ne tikai tad, ja ir jākonstatē noteiktu publiski tiesisku attiecību pastāvēšana kopumā vai pastāvēšana ar citu saturu, nekā uzskata kāds no administratīvā procesa dalībniekiem, bet izņēmuma kārtā var tikt konstatēta arī kāda tiesisko attiecību elementa pastāvēšana. Turklāt konstatēšanas pieteikums administratīvajā procesā ir līdzīgs pieteikumam par juridiska fakta konstatēšanu civilprocesā (*Senāta 2007. gada 15. marta sprieduma lietā Nr. SKA?172/2007, A42193904, 14. punkts, 2021. gada [..] sprieduma lietā Nr. SKA?[B1]/2021 22. punkts*).

Tiesiskās attiecības starp ģimenes locekļiem ir privāttiesiskas, līdz ar to Administratīvā procesa likuma 184. panta pirmās daļas 3. punktā minētais pieteikuma priekšmets nav tieši piemērojams, lai konstatētu tiesisko attiecību pastāvēšanu starp ģimenes locekļiem. Tomēr akts, ar kuru valsts atzīst kādas attiecības par ģimenes attiecībām un tās juridiski nostiprina, ir publiski tiesisks, un pieteicēju mērķis ir panākt, lai tieši valsts atzītu viņu attiecības par ģimenes attiecībām. Līdz ar to situācijā, kad nav izveidots speciāls mehānisms šādu ģimenes attiecību publiski tiesiskai atzīšanai un nostiprināšanai (reģistrācijai), ir iespējams pēc analoģijas piemērot Administratīvā procesa likuma 184. panta pirmās daļas 3. punktu un 256. pantu un uzskatīt, ka pieteicēji ir iesnieguši konstatēšanas pieteikumu. Tiesai, izskatot šādu pieteikumu, būtu jākonstatē, vai pieteicēju attiecības ir atzīstamas par ģimenes attiecībām Satversmes 110. panta izpratnē. Izskatot šādu pieteikumu, nav nozīmes un tiesai nav jāpārbauda apstākļi, kas saistīti ar to, vai līdzpieteicēji faktiski dzīvo kopā, vai tiem ir kopīga mājsaimniecība u. tml. Izšķirošs ir tas, ka divas pilngadīgas personas brīvi ir paudušas gribu uzturēt ģimeniskas attiecības (*2021. gada [..] sprieduma lietā Nr. SKA?[B1]/2021 14.–22. punkts*).

[10] Ievērojot spriedumā norādīto un no pieteikuma izrietošo pieteicēju tieši pausto gribu, lai nodrošinātu Satversmes un cilvēktiesību efektīvu īstenošanu, pēc analoģijas piemērojot Administratīvā procesa likuma 184. panta pirmā daļas 3. punktu un 256. pantu, tiesa konstatē, ka starp pieteicējiem pastāvošās attiecības ir atzīstamas par ģimenes attiecībām Satversmes 110. panta izpratnē. Pieteikums ir apmierināms.

[11] Tiesa vērš uzmanību, ka šāds risinājums pieteicējiem nodrošinātu tikai vienas no Satversmes 110. panta un cilvēka cieņas principa izrietošas tiesības īstenošanu, proti, tiesību tikt valsts atzītiem par ģimeni īstenošanu. Šādā veidā viena dzimuma pāra ģimenēm netiek noteikts konkrēts personisko un mantisko attiecību regulējums un netiek arī nodrošināta kāda konkrēta apjoma ekonomiskā un sociālā aizsardzība. Līdz ar to nezūd vajadzība pēc likumdevēja pieņemta šo jautājumu tiesiskā regulējuma, kas būtu balstīts gan uz juridiskiem, gan tiesībpolitiskiem apsvērumiem. Līdz brīdim, kad likumdevējs būs izveidojis atbilstošu tiesisko regulējumu, šāds spriedums, ar kuru ir konstatēts, ka konkrētu personu attiecības ir atzīstamas par ģimenes attiecībām Satversmes 110. panta izpratnē, arī aizstās valsts īstenotu šo attiecību reģistrāciju. Līdz ar to tas var tikt izmantots citās situācijās, kad nepieciešams pamatot, ka šīm personām ir nodrošināmas kādas ģimenēm paredzētas tiesības (*2021. gada [..] sprieduma lietā Nr. SKA?[B1]/2021 23. punkts*).

[12] Saskaņā ar Administratīvā procesa likuma 126. panta trešo daļu valsts nodeva netiek atlīdzināta, ja pieteikuma priekšmets bija konkrētu publiski tiesisko attiecību pastāvēšanas, nepastāvēšanas vai to satura konstatācija.

Rezolutīvā daļa

Pamatojoties uz Administratīvā procesa likuma 251., 256. pantu, tiesa

nosprieda

apmierināt /pers. A/ un /pers. B/ pieteikumu;

konstatēt publiski tiesisko attiecību pastāvēšanu – atzīt, ka starp /pers. A/ un /pers. B/ pastāv ģimenes attiecības Latvijas Republikas Satversmes 110. panta izpratnē.

Spriedumu var pārsūdzēt Administratīvajā apgabaltiesā viena mēneša laikā no sprieduma sastādīšanas dienas, iesniedzot apelācijas sūdzību Administratīvās rajona tiesas Rīgas tiesu namā.

Tiesnese A. Zariņa